

ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ
ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

*ՀՀ Հետբուհական կրթության վերակառուցումը
Բոլոնիայի գործընթացի համատեքստում*

ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱԿԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

Յու.Լ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ, Ա.Ս. ԲՈՒԴԱՂՅԱՆ

Ե Ր Ե Վ Ա Ն 2007

Սույն փաստաթուղթը ստեղծվել է **Բաց Հասարակության Ինստիտուտի Աջակցության Հիմնադրամի Հայաստանյան Մասնաճյուղի ֆինանսական հովանավորությամբ՝ *Բարձրագույն կրթության աջակցման ծրագրի*** շրջանակներում:

Հեղինակներն իրենց խորին երախտագիտությունն են հայտնում Հիմնադրամին՝ նախագծի ֆինանսավորման և իրականացման բոլոր փուլերում ցուցաբերած աջակցության համար:

Բովանդակություն

I. Նախաբան -----	5
II. ՀՀ հետբուհական կրթության հիմնախնդիրները և վերակառուցման հիմնական նպատակները -----	7
III. ՀՀ հետբուհական կրթության բարեփոխումների ռազմավարության հիմնական դրույթներ -----	10
Նպատակ 1. Համապատասխանեցնել ՀՀ հետբուհական կրթությունը Բոլոնիայի գործընթացի երրորդ աստիճանի պահանջներին -----	10
<i>Ածանցյալ խնդիրներ և ռազմավարության երաշխավորվող ուղղություններ</i> -----	10
Խնդիր 1.1. Համապատասխանեցնել ՀՀ հետբուհական կրթության որակավորումների առկա կառուցվածքը (հետազոտողի որակավորման աստիճան, թեկնածույի գիտական աստիճան) բարձրագույն կրթության որակավորումների եվրոպական համընդհանուր հենքի երրորդ աստիճանին: -	10
<i>Երաշխավորություններ ռազմավարության վերաբերյալ</i> -----	10
Խնդիր 1.2. Ստեղծել միասնական չափանիշներ ՀՀ բարձրագույն կրթության եռաստիճան համակարգի երրորդ աստիճանի կառուցվածքի և կազմակերպման վերաբերյալ: -----	11
<i>Երաշխավորություններ ռազմավարության վերաբերյալ</i> -----	11
Խնդիր 1.3. Ապահովել երրորդ աստիճանի (ասպիրանտուրայի) գիտակրթական ծրագրերի որակը՝ եվրոպական չափանիշներին համապատասխան: -----	12
Խնդիր 1.4. Խթանել երրորդ աստիճանի ծրագրերի միջազգայնացումը (եվրոպայնացումը): -----	13
Նպատակ 2. Ապահովել ասպիրանտուրայի ընդունելության կայուն և պլանաչափ աճը Հայաստանի բարձրագույն կրթության, գիտության և իննովացիոն տնտեսության զարգացման կադրային կարիքներին համահունչ -----	14
<i>Ածանցյալ խնդիրներ և ռազմավարության երաշխավորվող ուղղություններ</i> -----	14
Խնդիր 2.1. Բարելավել բուհերի ընդունելության պետական պլանավորումը, ապահովելով վերին 2 աստիճանների առաջանցիկ զարգացումը: -----	14
Խնդիր 2.2. Ապահովել ասպիրանտուրայի մուտքի մատչելիությունը, ուսուցման կազմակերպման և ֆինանսավորման բազմաձևությունը: -----	14
Նպատակ 3. Մեծացնել ասպիրանտուրայի դերը բարձրագույն կրթության և գիտության ու իննովացիաների համակարգերի փոխկապակցության և	

համագործակցության զարգացման մեջ, բարձրացնել շրջանավարտների ծառայունակությունն ու մրցունակությունը հետազոտական աշխատաշուկայում- 16

Ածանցյալ խնդիրներ և ռազմավարության երաշխավորվող ուղղություններ----- 16

Խնդիր 3.1. Ջարգացնել բուհերի (գիտական կազմակերպությունների) համագործակցությունը արտադրական և գործարար ոլորտների ձեռնարկությունների հետ՝ ասպիրանտների ուսուցման և հետազոտությունների համատեղ պլանավորման և իրականացման ուղղությամբ: ----- 16

Խնդիր 3.2. Ասպիրանտների համար ստեղծել հետազոտությունների նպաստավոր պայմաններ և հետազոտական կարիերայի հնարավորություններ բուհի ներսում և դրսում:----- 16

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ----- 18

Հավելված----- 20

Մեթոդական ցուցումներ Հետազոտողի կրթական ծրագրի մշակման վերաբերյալ-- 20

1. Ծրագրի նպատակը----- 20

2. Հետազոտողի ծրագրի կրթական բաղկացուցիչը----- 21

3. Ծրագրի ընդհանուր կառուցվածքը ----- 22

4. Հետազոտողի ծրագրի պլանավորման ընդհանրացված սխեմա ----- 22

I. Նախարան

Առաջարկվող փաստաթուղթը մշակվել է «*Բարձրագույն կրթության ռազմավարական հետազոտությունների ազգային կենտրոն ՀԿ*»-ի կողմից՝ «*ՀՀ բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության առկա վիճակը և զարգացման հեռանկարները Բոլոնիայի գործընթացի համատեքստում*» նախագծի շրջանակներում: Նախագիծն իրականացվում է Բաց հասարակության ինստիտուտի Աջակցության հիմնադրամի Հայաստանյան մասնաձյուղի (ԲՀԻԱՀ ՀՍ) ֆինանսական աջակցությամբ:

Փաստաթղթի նպատակն է ներկայացնել հիմնական հայեցակարգային դրույթներ ՀՀ հետբուհական կրթության բարեփոխումների ռազմավարության վերաբերյալ: Փաստաթղթի անհրաժեշտությունը պայմանավորված է հետևյալ նկատառումներով:

Եվրոպական կրթության նախարարների Բեռլինյան կոմյունիկեյով¹ Բոլոնիայի գործընթացի գործողություններին ավելացվել է 10-րդ և վերջին ուղղությունը՝ «Դոկտորական աստիճանը և Եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածքի ու Եվրոպական հետազոտական տարածքի համահյուսումը (սիներգիան)»: Դոկտորական ծրագիրը, իսկ մեր տերմիններով հետբուհական կրթությունը պաշտոնապես ընդգրկվել է Բոլոնիայի գործընթացում՝ որպես բարձրագույն կրթության եռաստիճան համակարգի երրորդ աստիճան: Երրորդ աստիճանում Եվրոպական ռեֆորմի հետագա ընթացքի տեսակետից էական ուղղորդիչ դեր է հատկացվում ԵԲԿՏ-ում դոկտորական ծրագրերի կառուցման ընդհանուր սկզբունքներին², որոնք պետք է ձևակերպվեն Ջալցբուրգի արդեն ընդունված 10 սզբունքների³ հիման վրա: Որպես 2005-ից Բոլոնիայի անդամ երկիր՝ Հայաստանը պարտավոր է վերակառուցել և համապատասխանեցնել իր հետբուհական կրթության համակարգը Բեռլինի, Բերգենի և Լոնդոնի Կոմյունիկեյներում ներկայացված պահանջներին:

¹ “Realising the European Higher Education Area”. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003. 9p.

² The European Higher Education Area - Achieving the Goals. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May, 2005. 6p.

³ Bologna Seminar on “Doctoral Programmes for the European Knowledge Society” (Salzburg, 3-5 February 2005). Conclusions and Recommendations. 3p.

1) Ասպիրանտուրայի վերակառուցումը, մասնավորապես, դեպի հետազոտական աշխատաշուկայում պահանջարկված փոխանցելի ձիրքերի և կարողությունների ձևավորումն ուղղված ստրուկտուրացված կրթական ծրագրի ներմուծումը թելադրվում է նաև շրջանավարտների ծառայունակության բարձրացման և ձևավորվող գիտահենք տնտեսության հետազոտական աշխատուժի որակյալ համալրման անհրաժեշտությամբ:

Փաստաթղթի համար հիմք է ծառայել հետբուհական կրթության (դոկտորական ծրագրերի) ասպարեզում ԵԲԿՏ-ում և Հայաստանում իրավիճակի համադրական վերլուծությունը, բարեփոխումների հիմնախնդիրների և կարիքների բացահայտումն ու դասակարգումը, որոնք ներկայացված են վերոհիշյալ նախագծի հիմնական բաղադրիչը հանդիսացող վերլուծական հաշվետվության⁴ համապատասխան բաժնում: Մասնավորապես, այստեղ ուսումնասիրվել են Բեռլինից Լոնդոն ընկած ժամանակահատվածում դոկտորական ծրագրերի ուղղությամբ Բոլոնիայի գործընթացի ընթացքը կարգավորող բոլոր հիմնական փաստաթղթերը:

Ինչպես կարելի է ենթադրել անվանումից, ներկայացվող փաստաթուղթը չի հավակնում ռազմավարության սպառիչ շարադրության: Այն ընդամենը հայեցակարգային հենք կարող է ծառայել հետբուհական կրթության բարեփոխումների ռազմավարության համար, ուրվագծելով վերջինիս շրջանակները: Առաջադրվում են որոշակի ստրատեգիական նպատակներ, դրանցից բխող խնդիրներ, ինչպես նաև երաշխավորություններ և հարցադրումներ յուրաքանչյուր խնդրի իրագործման ռազմավարության ուղղությամբ, ընդ որում որոշ հարցադրումներ ենթադրում են նաև այլընտրանքային պատասխաններ և լուծումներ:

---

⁴ Բոլոնիայի գործընթացով դեպի եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածք (ԵԲԿՏ): Բոլոնիայի գործընթացի առկա վիճակը, զարգացման միտումներն ու հիմնախնդիրները ԵԲԿՏ-ում և Հայաստանում: Երևան, 2007

II. ՀՀ հետբուհական կրթության հիմնախնդիրները և վերակառուցման հիմնական նպատակները

Իրավիճակի համադրական վերլուծությունը բացահայտում է Բոլոնիայի գործընթացին խոչընդոտող հետևյալ հիմնախնդիրները:

- ❖ Չի սահմանվել համապատասխանություն բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանում Հայաստանում շնորհվող հետազոտողի որակավորման, թեկնածույի գիտական աստիճանի և երրորդ աստիճանի եվրոպական դոկտորի որակավորման միջև: Չկա որոշակիություն նաև Հայաստանում գիտական երկրորդ աստիճանի (դոկտորի աստիճանի) պահպանման վերաբերյալ: Դեռևս չի մշակվել և օրենսդրորեն ամրագրվել ՀՀ բարձրագույն կրթության որակավորումների ազգային հենքը:
- ❖ Չկան հետբուհական կրթության պետական կրթական չափորոշիչներ, դեռ չեն սահմանվել պետական լիցենզավորման և հավատարմագրման պահանջները (կարգերը): Բացակայում են որակի ներքին և արտաքին գնահատման գործուն մեխանիզմներ, որոնք հավաստի պատկերացում կտային հետբուհական ծրագրի որակի վերաբերյալ՝ ինչպես հետազոտական, այնպես էլ կրթական կառուցամասերի գծով:
- ❖ Ասպիրանտուրայի կրթական բաղկացուցիչը սահմանափակվում է թեկնածուական միմիումի 3 համընդհանուր առարկաներով և չի ձևակերպված որպես ստրուկտուրացված կրթական ծրագիր (բացառությամբ ՀՊՃՀ-ի): Բացակայում են որակավորման բնութագրիչները, որոնք պետք է սահմանեն ձիրքերի և կարողությունների կազմը և մակարդակը ծրագրի ելքում:
- ❖ Ասպիրանտուրայի ընդունելության խիստ սահմանափակ չափաքանակների պայմաններում (նախորդ աստիճանի շրջանավարտների 5%-ից էլ պակաս) անթույլատրելի ցածր են ասպիրանտուրայի մատչելիությունն ու ընդգրկելիությունը: Չեն հստակեցվել ընդունելության պլանավորման սկզբունքները, չեն սահմանվել համամասնություններ հետազոտական կրթության 2 աստիճանների՝ մագիստրատուրայի և ասպիրանտուրայի ընդունելության պլանների միջև:
- ❖ Չեն համաձայնեցվել մագիստրատուրայի և ասպիրանտուրայի մասնագիտությունների ցանկերը: Ասպիրանտուրայի ընդունելության առկա կարգը հաշվի չի առնում մագիստրատուրայի նախորդող աստիճանում դիմորդների ուսումնառության արդյունքները (գնահատականները):

- ❖ Ընդհանուր առմամբ ցածր է նաև ասպիրանտուրայի շրջանավարտների ծառայունակությունը՝ հատկապես գիտամանկավարժական գործունեության ասպարեզից դուրս: Եռամյա ուսուցումը ասպիրանտուրայում արդյունավետ չի օգտագործվում ապագա հետազոտական կարիերային նախապատրաստման և կարիերայի այլընտրանքային հնարավորությունների ձևավորման համար:
- ❖ Թույլ է ատենախոսական հետազոտությունների կապը արտադրության, բիզնեսի և ընդհանրապես պոստնոցիալ գործատուների հետ, խիստ իջեցված են դրանց կիրառական նշանակությունը և դերակատարությունը ձևավորվող իննովացիոն համակարգում: Հայաստանում դեռ չի ներմուծված Եվրոպական պրոֆեսիոնալ և արտադրական “դոկտորատների” արդյունավետ փորձը, որոնք կոչված են շաղկապել դոկտորական (ասպիրանտական) ծրագիրը ապագա մասնագիտությանը և գործատույի պահանջմունքներին ու կարիքներին:
- ❖ Օրենսդրական, ֆինանսական և այլ խոչընդոտող գործոնների շնորհիվ խիստ սահմանափակված է և պլանաչափ բնույթ չունի Հայաստանի ասպիրանտների ակադեմիական շարժունությունը միջմասնագիտական, միջճյուղային և հատկապես միջազգային և եվրոպական մակարդակներով, որն այսօր առաջնային դեր ունի առաջավոր հետազոտական փորձի և լրացուցիչ աշխատանքային ձիրքերի ձևավորման տեսանկյունից:
- ❖ Ծայրահեղ անբավարար է հետբուհական կրթության պետական ֆինանսավորումը, ինչը թույլ չի տալիս ստեղծել գրավիչ հետազոտական միջավայր, անհրաժեշտ ինֆրակառուցվածք, ինչպես նաև կայուն նախադրյալներ ծրագրի հետագա զարգացման և բարեփոխումների համար: Համակարգային մակարդակով ասպիրանտուրան դեռևս չունի նաև ոչ պետական ֆինանսավորման հուսալի այլընտրանքային աղբյուրներ, որոնք այս կամ այն չափով կփոխհատուցեյին պետական ֆինանսավորման սուր պակասը:
- ❖ Էական խոչընդոտող գործոն է նաև բուհական համակարգի ցածր իրազեկու-
թյունը բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանում Բոլոնիայի ռեֆորմի վերջին զարգացումների և պահանջների վերաբերյալ:

Դիտարկվող ասպարեզում եվրոպական ռեֆորմի վերջին զարգացումների վերլուծության և թվարկված հիմնախնդիրների ու կարիքների ուսումնասիրության հիման վրա նախանշվում են ՀՀ հետբուհական կրթության վերակառուցման հետևյալ 3 հիմնական նպատակները:

1. Համապատասխանեցնել ՀՀ հետբուհական կրթությունը Բոլոնիայի գործընթացի երրորդ աստիճանի պահանջներին:
2. Ապահովել ասպիրանտուրայի ընդունելության կայուն և պլանաչափ աճը Հայաստանի բարձրագույն կրթության, գիտության և իննովացիոն տնտեսության զարգացման կադրային կարիքներին համահունչ:
3. Մեծացնել ասպիրանտուրայի դերը բարձրագույն կրթության և գիտության ու իննովացիաների համակարգերի փոխկապակցության և համագործակցության զարգացման մեջ, բարձրացնել շրջանավարտների ծառայունակությունն ու մրցունակությունը հետազոտական աշխատաշուկայում:

Ստորև ըստ ձևակերպված նպատակների ներկայացվում են դրանց իրականացման խնդիրները և երաշխավորություններ բարեփոխումների ռազմավարության համապատասխան ուղղությունների վերաբերյալ:

III. ՀՀ հետբուհական կրթության բարեփոխումների ռազմավարության հիմնական դրույթներ

Նպատակ 1. Համապատասխանեցնել ՀՀ հետբուհական կրթությունը Բոլոնիայի գործընթացի երրորդ աստիճանի պահանջներին

Ածանցյալ խնդիրներ և ռազմավարության երաշխավորվող ուղղություններ

Խնդիր 1.1. Համապատասխանեցնել ՀՀ հետբուհական կրթության որակավորումների առկա կառուցվածքը (հետազոտողի որակավորման աստիճան, թեկնածույի գիտական աստիճան) բարձրագույն կրթության որակավորումների եվրոպական համընդհանուր հենքի երրորդ աստիճանին:

Երաշխավորություններ ռազմավարության վերաբերյալ

ա) Որոշել բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանի որակավորումների կառուցվածքը՝ որակավորումների ՀՀ ազգային հենքի շրջանակներում:

Տարբերակ 1. Պահպանվում է օրենսդրորեն ամրագրված առկա երկնակարգակ որակավորումների կառուցվածքը՝ հետազոտողի որակավորման աստիճան և թեկնածուի գիտական աստիճան: Հարկ է նշել, որ որակավորումների եվրոպական հենքը հնարավորություն է ընձեռում նաև միջանկյալ աստիճանի պահպանման համար՝ որակավորումների ազգային հենքի շրջանակներում:

Տարբերակ 2. Հետազոտողի որակավորման աստիճանը փոխարինվում է հետազոտողի հավաստագրով, որն ասպիրանտներին շնորհվում է հետազոտողի եռամյա (երկամյա) կրթական ծրագրի ատեստավորման արդյունքներով: Գիտությունների թեկնածուի (դոկտորի) աստիճանը պահպանվում է՝ որպես որակավորման միակ աստիճան բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանի (ասպիրանտուրայի) համար:

բ) Օրենսդրորեն սահմանել ՀՀ գիտությունների թեկնածույի գիտական աստիճանի համարժեքությունը եվրոպական դոկտորի աստիճանին:

Տարբերակ 1. ՀՀ գիտությունների դոկտորի աստիճանը պահպանվում է գիտական կադրերի որակավորման բարձրագույն մակարդակի կամ պատվավոր գիտական տիտղոսի կարգավիճակով:

Տարբերակ 2. ՀՀ գիտական աստիճանների երկնակարգակ կառուցվածքը փոխարինվում է գիտությունների դոկտորի միասնական աստիճանով:

Տարբերակի ընտրությունից⁵ կախված է նաև բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանում շնորհվող գիտական աստիճանի անվանումը:

- գ) ա) և բ) կետերին համապատասխան կատարել փոփոխություններ ՀՀ բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին և ՀՀ գիտական ու գիտատեխնիկական գործունեության մասին օրենքներում:

Խնդիր 1.2. Ստեղծել միասնական չափանիշներ ՀՀ բարձրագույն կրթության եռաստիճան համակարգի երրորդ աստիճանի կառուցվածքի և կազմակերպման վերաբերյալ:

Երաշխավորություններ ռազմավարության վերաբերյալ

- ա) Օրենսդրորեն ամրագրել երրորդ աստիճանում (ասպիրանտուրայում) հետազոտողի ստրուկտուրացված կրթական ծրագրի ուսուցման և ատեստավորման պարտադիրությունը՝ որպես թեկնածույի (դոկտորի) գիտական աստիճանի անհրաժեշտ պայման:
- բ) Սահմանել երրորդ աստիճանի ընդհանուր տևողությունը ուսումնական տարիներով և ընդհանուր ուսումնական բեռնվածքը ECTS կրեդիտային միավորներով, ինչպես նաև հարաբերակցությունը հետազոտական և կրթական կառուցամասերի միջև կրեդիտների ընդհանուր թվում:

Ելնելով ա) կետի պահանջից և Բեռլինի Կոմյունիկեյի երաշխավորությունից (3-ից 4 տարի), առաջարկվում է առկա ուսուցման ասպիրանտուրայի տևողությունը սահմանել 4 ուսումնական տարի (5 տարի հեռակա ուսուցման համար)՝ 240 ECTS միավոր ընդհանուր բեռնվածքով, ինչը թույլ կտա հետազոտողի կրթական ծրագրի ներմուծման դեպքում ապահովել նաև հետազոտական կառուցամասի անհրաժեշտ որակը: Երաշխավորվող հարաբերակցությունը հետազոտական և կրթական կառուցամասերի կրեդիտային միավորների թվաքանակների միջև՝ 120/120 (150/90):

- գ) ա) և բ) կետերին համապատասխան ստեղծել պետական կրթական չափորոշիչ բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանի համար:

⁵ Ձեռնպահ մնալով տարբերակների համեմատական վերլուծությունից, անցումնային շրջանի համար հեղինակներն առաջնություն են տալիս առաջին տարբերակին, հաշվի առնելով գիտական աշխատողների ստեղծագործական աճի խթանման անհրաժեշտությունը:

դ) Ջարգացնել հետազոտական կրթության կազմակերպման ներքուհական և միջ-բուհական, այդ թվում, միջազգային արդյունավետ կառույցներ՝ ընտրելով կառավարման մոդելը բուհերի առանձնահատկություններին և ինստիտուցիոնալ ռազմավարությանը համապատասխան:

Քննարկման են արժանի հետևյալ տարբերակները՝

- *Կառուցվածքը մեկտեղում է մագիստրանտներին և ասպիրանտներին, միավորելով առկա կրթական և նյութական ռեսուրսները և ապահովելով ծրագրերի ակտիվ փոխազդեցությունը;*
- *Կառուցվածքը ներառում է միայն ասպիրանտներին;*
- *Միջբուհական կառուցվածքներ (համատեղ ծրագրեր, «Եվրոպական դոկտորատ»)՝ առանձին գիտական ուղղությունների համար:*

Խնդիր 1.3. Ապահովել երրորդ աստիճանի (ասպիրանտուրայի) գիտակրթական ծրագրերի որակը՝ եվրոպական չափանիշներին համապատասխան:

ա) Ըստ մասնագիտական ուղղությունների (մասնագիտությունների) մշակել մոդուլային կառուցվածքով և կրեդիտային հենքով հետազոտողի կրթական ծրագրեր, ելակետ ունենալով ինչպես պարտադիր հետազոտական ձիրքերի (հետազոտական մեթոդաբանություն և տեխնոլոգիաներ, նախագծերի մշակում և կառավարում, վերլուծության և խնդիրների լուծման կարողություն, գիտական գրագրություն, մտավոր սեփականության իրավունքի և գիտական էթիկայի իմացություն և այլն), այնպես էլ հետազոտական աշխատաշուկայում պահանջարկված փոխանցելի անձնական/մասնագիտական ձիրքերի ու կարողությունների (գրավոր և բանավոր հաղորդակցություն, թիմային և ցանցային աշխատանք, ռեսուրսների և ինֆորմացիայի կառավարում, ղեկավարելու կարողություն և կարիերայի կառավարում և այլն) ձևավորումը և հիմք ընդունելով առանձին մասնագիտությունների որակավորման բնութագրիչները և ծրագրային մոդուլների հստակ ձևակերպված ու չափելի ելքային արդյունքները:

բ) Ատենախոսական հետազոտությունները համարել բուհի (գիտական կազմակերպության) հետազոտական աշխատանքների ինտեգրալ բաղադրամաս,

⁶ Bologna Seminar on “Doctoral Programmes for the European Knowledge Society” (Salzburg, 3-5 February 2005). Conclusions and Recommendations. 3p.

ապահովելով ատենախոսական թեմատիկայի կապը իրականացվող հետազոտական նախագծերի հետ:

- գ) Ջարգացնել և ներդնել հետազոտողի ծրագրի որակի գնահատման մոնիթորինգի և վերահսկողության արդյունավետ մեխանիզմներ և ինստիտուցիոնալ կառույցներ՝ որակի ապահովման եվրոպական չափանիշներին (ENQA ստանդարտներին) համաձայն:
- դ) Օրենսդրորեն ձևակերպել պետական և ոչ պետական բուհերին (գիտական կազմակերպություններին) ներկայացվող պահանջները երրորդ աստիճանի ծրագրերի կազմակերպման վերաբերյալ (երկրորդ աստիճանի հավատարմագրված ծրագրեր, հետազոտական ռեսուրսներ և այլն): Ստեղծել և կիրարկել ասպիրանտուրայի լիցենզավորման և հավատարմագրման կարգ:

Խնդիր 1.4. Խթանել երրորդ աստիճանի ծրագրերի միջազգայնացումը (Եվրոպայնացումը):

- ա) Ընդլայնել ասպիրանտների շարժունությունը միջբուհական, միջճյուղային (բուհերի և արտադրական, գիտական ու այլ կազմակերպությունների միջև) և միջազգային համագործակցության նպատակային ծրագրերով, աստիճանաբար դարձնելով այն հետազոտողի ծրագրի պարտադիր բաղադրամաս: Վերացնել առկա օրենսդրական, վարչական և սոցիալական արգելքները և ստեղծել նպաստավոր պայմաններ ասպիրանտների շարժունության համար:
- բ) Ուսումնասիրել, յուրացնել և ներմուծել դոկտորական աստիճանի թեկնածուների շարժունության եվրոպական արդյունավետ փորձը և կազմակերպական մեխանիզմները՝ *Erasmus-Mundus* միջբուհական համատեղ ծրագրեր, *“Եվրոպական դոկտորատ”*, *“մասնագիտական դոկտորատ”*: Նպաստել Հայաստանի բուհերի միջև ասպիրանտների շարժունության զարգացմանը՝ հետազոտողի համատեղ պիլոտային ծրագրերի ստեղծման և կրեդիտների փոխանցման մեխանիզմների ներդրման միջոցով:

Նպատակ 2. Ապահովել ասպիրանտուրայի ընդունելության կայուն և պլանաչափ աճը Հայաստանի բարձրագույն կրթության, գիտության և իննովացիոն տնտեսության զարգացման կադրային կարիքներին համահունչ

Ածանցյալ խնդիրներ և ռազմավարության երաշխավորվող ուղղություններ

Խնդիր 2.1. Բարելավել բուհերի ընդունելության պետական պլանավորումը, ապահովելով վերին 2 աստիճանների առաջանցիկ զարգացումը:

- ա) Իրականացնել բարձրագույն կրթության համակարգի բոլոր 3 աստիճանների ընդունելության պլանավորման միասնական գործընթաց, ձևավորելով ընդհանուր մոտեցումներ և սկզբունքներ:
- բ) Սահմանել ասպիրանտուրայի և մագիստրատուրայի անվճար ուսուցման տեղերի հատկացման մասնագիտական գերակայություններ՝ ելնելով բարձրագույն կրթության և գիտության համակարգերի կադրային պահանջմունքներից և հանրապետության տնտեսական զարգացման առաջնային ուղղություններից:
- գ) Քանակական հարաբերակցությունները բարձրագույն կրթության տարբեր աստիճանների ընդունելության չափաքանակների միջև սահմանել ըստ մասնագիտությունների (ոչ ըստ բուհերի):
- դ) Աստիճանաբար մեծացնել վերին 2 աստիճանների հաշվեկշիռը ուսանողական ընդհանուր համակազմում, ձգտելով առնվազն կրկնապատկել ասպիրանտների թվաքանակը մինչև 2010-ը:

Խնդիր 2.2. Ապահովել ասպիրանտուրայի մուտքի մատչելիությունը, ուսուցման կազմակերպման և ֆինանսավորման բազմաձևությունը:

- ա) Ձևավորել հետազոտողի ծրագրի մասնագիտությունների համընդգրկուն անվանացանկ, համաձայնեցնելով այն նախորդող մագիստրոսի ծրագրի, ինչպես նաև ՀՀ գիտական մասնագիտությունների գործող ցանկերի հետ:
- բ) Երրորդ աստիճանի ծրագրեր կազմակերպելու իրավունքի, ինչպես նաև այս մակարդակում անվճար ուսուցման չափաքանակների (պետական կրթաթոշակների, ուսումնական նպաստների) հատկացումը բուհերին իրականացնել երկրորդ

աստիճանի (մագիստրատուրայի) ծրագրերի որակի արտաքին գնահատման արդյունքների հիման վրա:

գ) Պետական ֆինանսավորմամբ (անվճար հիմունքներով) ուսուցումը ասպիրանտուրայում կազմակերպել բացառապես նպատակային սկզբունքով՝ պատվիրատու պետական բուհերի և գիտական կազմակերպությունների հայտերով, ապահովելով ասպիրանտուրայի շրջանավարտների պատվիրատու կազմակերպություններում առնվազն 3 տարի աշխատելու գործող օրենսդրական պահանջի անխտիր կատարումը:

դ) Նպաստավոր պայմաններ ստեղծել վճարովի հիմունքներով, հեռակա, դրսեկային ձևերով ասպիրանտուրայի ընդունելության ընդլայնման համար, առավելագույնս օգտագործելով ասպիրանտներին ժամանակավոր հետազոտական աշխատատեղեր տրամադրելու, կրթական վարկերի, դրամաշնորհների և կրթաթոշակների, ինչպես նաև ուսման վարձի զեղչերի հատկացման հնարավորությունները:

Նպատակ 3. Մեծացնել ասպիրանտուրայի դերը բարձրագույն կրթության և գիտության ու իննովացիաների համակարգերի փոխկապակցության և համագործակցության զարգացման մեջ, բարձրացնել շրջանավարտների ծառայունակությունն ու մրցունակությունը հետազոտական աշխատաշուկայում

Ածանցյալ խնդիրներ և ռազմավարության երաշխավորվող ուղղություններ

Խնդիր 3.1. Ջարգացնել բուհերի (գիտական կազմակերպությունների) համագործակցությունը արտադրական և գործարար ոլորտների ձեռնարկությունների հետ՝ ասպիրանտների ուսուցման և հետազոտությունների համատեղ պլանավորման և իրականացման ուղղությամբ:

ա) Նպաստել ասպիրանտուրայի ծրագրային բազմազանեցմանը՝ ապագա հետազոտական կարիերայի առանձնահատկություններին համահունչ, ուսումնասիրել և ներդնել “բուհ-արտադրություն” համագործակցության վրա կառուցված մասնագիտական/արտադրական դոկտորատների եվրոպական առաջավոր փորձը: Ստեղծել անհրաժեշտ իրավական հիմք համապատասխան որակավորման ներմուծման և շնորհման համար:

բ) Խթանել ատենախոսական հետազոտությունների կիրառական-իննովացիոն կողմնորոշումը, ատենախոսական թեմատիկայի շաղկապումը իննովացիոն նախագծերին, միաժամանակ պահպանելով ատենախոսությունների գիտական նորույթի հիմնարար պահանջը:

Խնդիր 3.2. Ասպիրանտների համար ստեղծել հետազոտությունների նպաստավոր պայմաններ և հետազոտական կարիերայի հնարավորություններ բուհի ներսում և դրսում:

ա) Սահմանել բուհերի պատասխանատվությունը ասպիրանտների հետազոտական կարիերայի ներքին և արտաքին հնարավորությունների և հեռանկարների ստեղծման, հետազոտական նախագծերում ասպիրանտների ընդգրկման համար:

բ) Բուհում (գիտական կազմակերպություններում) ստեղծել ասպիրանտների հետազոտությունների նպաստավոր պայմաններ՝ *Հետազոտողների եվրոպական*

*խարտիայի*⁷ և *Հետազոտողների հավաքագրման ընթացակարգի կոդեքսի*⁸ դրույթներին համապատասխան:

- գ) Մշակել նոր նորմատիվներ ասպիրանտուրայի ֆինանսավորման համար՝ ծրագրի հետազոտական և կրթական կառուցամասերի որակի ապահովման չափանիշներին և *Զալցբուրգի սկզբունքներին*⁹ համապատասխան:

---

⁷ The European Charter for Researchers / The Code of Conduct for the Recruitment of Researchers. European Commission. Directorate-General for Research. Human resources and mobility (Marie Curie Actions) EUR 21620. 2005, 36p.

⁸ Սույնը

⁹ Bologna Seminar on “Doctoral Programmes for the European Knowledge Society” (Salzburg, 3-5 February 2005). Conclusions and Recommendations. 3p.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. “Matching Ambition with Responsibilities and Resources”. Bologna Seminar on Doctoral Programmes (Nice, 7-9 December 2006). Final Conclusions - Preparing Recommendations for the London Communiqué. 5p.
2. European Presidency Conference “A researchers' labour market: Europe a pole of attraction? The European Charter for Researchers and the Code of Conduct for their Recruitment as a driving force for enhancing career prospects”, 1-2 June, 2006. Main outcomes of the conference, 6p.
3. The European Charter for Researchers / The Code of Conduct for the Recruitment of Researchers. European Commission. Directorate-General for Research. Human resources and mobility (Marie Curie Actions) EUR 21620. 2005, 36p.
4. Doctoral Programmes for the European Knowledge Society. Report on the EUA Doctoral Programmes Project, 2004-2005 // EUA Publications 2005. – 44p.
5. Bologna Seminar on “Doctoral Programmes for the European Knowledge Society” (Salzburg, 3-5 February 2005). Conclusions and Recommendations. 3p.
6. Glasgo Declaration, EUA Glasgo Convention, 31 March - 2 April, 2005.
7. Doctoral Studies and Qualifications in Europe and the United States: Status and Prospects // Edited by Jan Sadlak. UNESCO CEPES's series - Studies on Higher Education. Bucharest 2004, - 302p.
8. Reconstructing the Doctorate of former Soviet Union and Eastern Europe // Materials of the Seminar organized by the Central European University's Curriculum Resource Centre, 4-5 November, 2004 in Budapest. – 33p.
9. EUA Conference “Research Training as a Key to a Europe of Knowledge”. Maastricht, 28-30 October, 2004. Summary of conclusions and recommendations of the Plenary sessions and Discussion groups. 2p.
10. J. Huisman and J. Bartelse. Academic Career Perspectives of the PhD Candidate in Western European Countries // Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS) of the Twente University. – 2001, 95p.
11. Conclusions of the EUA Report on Doctoral Programmes. EUA's Contribution to the Bologna Ministerial meeting, London 2007. EUA Publications 2007. P. 17-18.

12. В. Сенашенко и др. Современная аспирантура и перспективы ее развития // Высшее образование в России. – 2005. - №3. ст. 68-73.
13. Сенашенко В.С. и др. Аспирантура как образовательная программа // Высшее образование в России. – 2001. - №3. – С.58-66.
14. Временные требования к основной образовательной программе послевузовского профессионального образования (Присуждаемая степень - Кандидат наук) // Министерство образования Российской Федерации. – Москва 2002.
15. Յու. Լ. Սարգսյան, “Մասնագիտական կրթության համակարգի վերակազմակերպումը՝ որպես տնտեսության իննվացիոն զարգացման հիմնական շարժիչ ուժ”: Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության բարեփոխումների հայեցակարգ (ծրագիր): UNDP ARM/02/008 նախագիծ, 31 էջ:
16. Յու.Լ. Սարգսյան, Ա.Ս. Բուդաղյան, “Բոլոնիայի գործընթացով դեպի եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածք (ԵԲԿՏ)”: Բոլոնիայի գործընթացի առկա վիճակը, զարգացման միտումներն ու հիմնախնդիրները ԵԲԿՏ-ում և Հայաստանում: Վերլուծական զեկույց // Բարձրագույն կրթության ռազմավարական հետազոտությունների ազգային կենտրոն: Երևան, 2007թ., 216 էջ:
17. Ա. Ս. Բուդաղյան: Կրեդիտային համակարգով ուսումնառության ուղեցույց և դասընթացների տեղեկագիրք: Մագիստրոսի և հետազոտողի կրթական ծրագրերով սովորող ուսանողների և ասպիրանտների համար // Հայաստանի պետական ճարտարագիտական համալսարան: Երևան, 2006թ., 198 էջ:

Մեթոդական ցուցումներ Հետազոտողի կրթական ծրագրի մշակման վերաբերյալ

1. Ծրագրի նպատակը

Գիտահենք գլոբալ տնտեսության կազմավորման պայմաններում բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանը (ասպիրանտուրան) կոչված է ձևավորել հետազոտողների նոր սերունդ, որն ունենալով խորացված մասնագիտական գիտելիքներ գիտության և տեխնոլոգիաների որոշակի բնագավառում, միևնույն ժամանակ օժտված կլինի ավելի լայն ընդհանուր (փոխանցելի) աշխատանքային ձիրքերով և կարողություններով, ինչպիսիք են՝ ողջ կյանքի ընթացքում սովորելու, տարաբնույթ պրոբլեմներ ձևակերպելու և լուծելու և քննադատական վերլուծության կարողությունները, գրագրական և հաղորդակցային ձիրքերը, թիմային աշխատանքի և միջազգային թիմերի կազմում աշխատելու, նախագծերի կառավարման ունակությունները և այլն:

Այս խնդիրներն իրականացնելու համար երրորդ աստիճանում անհրաժեշտ է ներմուծել ավելի ստրուկտուրացված և կազմակերպված կրթական ծրագիր, քան այսօր պահանջվող թեկնածուական մինիմումի երեք առարկաներն են: Այն պետք է ապահովի ասպիրանտի կարողությունների ավելի լայն շրջանակ՝ ապագա հետազոտական կարիերայի ավելի լայն տիրույթի ընդգրկմամբ: Նման ուսուցումը ավանդական գիտամանկավարժական (ակադեմիական) կարիերայից բացի ներառում է նաև այլ հետազոտական աշխատանքի հնարավորություններ՝ արդյունաբերությունում, գործարար կառույցներում, պետական և մասնավոր հետազոտական կազմակերպություններում և այլն:

Հետազոտողի կրթական ծրագրի նպատակն է ձևավորել մասնագիտացված հետազոտական և ընդհանուր փոխանցելի ձիրքերի անհրաժեշտ հենք՝ հետազոտական աշխատաշուկայի փոփոխվող պահանջմունքներին և կարիքներին համահունչ:

2. Հետազոտողի ծրագրի կրթական բաղկացուցիչը

Ելնելով իր խնդիրներից, հետազոտողի ծրագրի կրթական բաղկացուցիչը պետք է ունենա 4 հիմնական բևեռակետեր.

- 1) Մասնագիտական գիտելիքների և կարողությունների ուսուցում գիտության և տեխնոլոգիաների մեկ կամ մեկից ավելի փոխկապակցված (միջդիսցիպլինար) ուղղություններով:
- 2) Ընդհանուր բազային հետազոտական կարողությունների ուսուցում (հետազոտական մեթոդներ և եղանակներ, հետազոտությունների կառավարում, վերլուծության, խնդիրներ ձևակերպելու և լուծելու կարողություններ, գիտական գրագրություն և աշխատանքների ձևակերպում, ակադեմիական գրագրություն անգլերենով, գիտական էթիկայի կանոնների և ինտելեկտուալ սեփականության իրավունքի իմացություն և այլն),
- 3) Կառավարման և հաղորդակցման կարողությունների ձևավորում (գրավոր և բանավոր հաղորդակցության կարողություններ, աշխատանք գիտական թիմերում և ցանցերում, մարդկային և նյութական ռեսուրսների կառավարում և ղեկավարման հմտություններ, ժամանակի կառավարում, կարիերայի կառավարում՝ ներառյալ աշխատանքի որոնման հմտություններ և այլն),
- 4) Ղասավանդման և մանկավարժական մեթոդների ուսուցում և համապատասխան ձիրքերի ձևավորում:

Ծրագիրը պետք է առաջադրի դասընթացների և կրթական այլ մոդուլների լայն ընտրություն՝ դասավանդման տարբեր ձևերի՝ դասախոսությունների, սեմինարների, կոլոքվիումների և քննարկումների զուգակցմամբ, ընդ որում սեմինարներին և ինտերակտիվ դասընթացներին պետք է տրվի առաջնություն:

Ցանկալի է, որ մասնագիտական և հետազոտական կարողությունների ուսուցումը պարտադիր լինի, բայց տրամադրվի դասընթացների և կրթական մոդուլների լայն ցանկից ընտրության հնարավորություն:

Կառավարման և հաղորդակցման կարողությունների, ինչպես նաև մանկավարժական մեթոդների ուսուցումը նպատակահարմար է իրականացնել կամ ընտրական սկզբունքով, տալով ուսուցման բովանդակության ընտրության հնարավորություն՝ անհատական կարիքներին համապատասխան:

3. Ծրագրի ընդհանուր կառուցվածքը

Ծրագիրը բաղկացած է երկու փոխկապակցված կառուցամասերից՝ կրթական (պարտադիր և ընտրովի ընդհանուր և մասնագիտական դասընթացներ և կրթական մոդուլներ) և հետազոտական (ինքնուրույն հետազոտական աշխատանք, ատենախոսության կատարում): Առաջարկվում են հետազոտողի եռամյա կրթական ծրագրի պլանավորման հետևյալ ընդհանուր սկզբունքները.

- 1) Հետազոտողի եռամյա ծրագրի լրիվ բեռնվածությունը համարժեք է 120 կրեդիտային միավորի (կամ $120 \text{ կրեդիտ} \times 30 = 3600$ ժամ՝ ներառյալ լսարանային, արտալսարանային և ինքնուրույն աշխատանքը),
- 2) Ծրագրի 30-50%-ը կազմում է կրթական բաղկացուցիչը, որը համապատասխանում է 36-60 կրեդիտի կամ 1080-1800 ժամ լրիվ ուսումնական բեռնվածության, և ներառում է ընդհանուր և մասնագիտական ընտրովի և պարտադիր դասընթացներ և այլ կրթական մոդուլներ (ներառյալ թեկնածուական 3 քննությունները և ստուգարքը, մանկավարժական կամ հետազոտական պրակտիկական և այլն),
- 3) Ծրագրի մնացած 70-50% ծավալը՝ 84-60 կրեդիտ (1920-1800 ժամ), կազմում է հետազոտական բաղկացուցիչը՝ ինքնուրույն գիտահետազոտական աշխատանքի, թեկնածուական ատենախոսության կատարման և ավարտական ատեստավորման տեսքով (վերջինիս համար հատկացվում է 5 կրեդիտ):

Հետազոտողի կրթական ծրագրի համար ստեղծվող դասընթացների և կրթական այլ մոդուլների ուսուցմանը զուգընթաց հարկավոր է լայնորեն օգտագործել նախորդող աստիճանի՝ մագիստրատուրայի կրթական ռեսուրսները՝ ներգրավելով հետազոտողի ծրագրի դասընթացների ընտրացանկում որոշ դասընթացներ մագիստրոսի ծրագրից:

4. Հետազոտողի ծրագրի պլանավորման ընդհանրացված սխեմա

Ստորև ներկայացվում է հետազոտողի կրթական ծրագրի ուսումնական պլանի կառուցման ընդհանրացված սխեմա, որը մշակվել և հաջողությամբ փորձարկվել է ՀՊՃՀ-ում:

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԿԱՄ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ՍՈՂՈՒՆԵՐ	
ՀՈՒՄԱՆԻՏԱՐ ԿՐԹԱՄԱՍ (8 կրեդիտ)	
Օտար լեզու (անգլերեն)	4
Գիտության փիլիսոփայություն և մեթոդաբանություն	2
Մանկավարժություն և հոգեբանություն	2
Գիտական էթիկա	2
Ակադեմիական գրագրություն անգլերենով	4
Գործարար գրագրություն և հաղորդակցման կարողություններ	4
Գիտական գրագրություն և աշխատանքների ձևակերպում	2
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏՐԱՍՏՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹԱՄԱՍ (18 կրեդիտ)	
Ուսուցման նոր տեխնոլոգիաներ	2
Գիտական հետազոտությունների մեթոդաբանություն և գործիքակազմ	4
Նախագծերի մշակում և կառավարում	4
Հետազոտությունների կառավարում	2
Վերլուծության մեթոդներ և պրոբլեմների լուծում	2
Ժամանակի կառավարում	2
Կարիերայի կառավարում և աշխատանքի որոնման մեթոդներ	2
Մարդկային և նյութական ռեսուրսների կառավարում , և ղեկավարում	2
Ինտելեկտուալ սեփականության իրավունք	2
Պատենտագիտություն	2
Ընտրովի դասընթաց ինֆորմացիոն տեխնոլոգիաների դասընթացների ցանկից	4
Ընտրովի դասընթաց հատուկ մաթեմատիկական դասընթացների ցանկից	4
ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹԱՄԱՍ (20 կրեդիտ)	
Մասնագիտական պարտադիր դասընթաց-1	4
Մասնագիտական պարտադիր դասընթաց-2	4
Մասնագիտական պարտադիր դասընթաց-3	4
Մասնագիտական ընտրովի դասընթաց-1	4
Մասնագիտական ընտրովի դասընթաց-2	4
Մասնագիտական ընտրովի դասընթաց-3	4
Մասնագիտական ընտրովի դասընթաց-4	4
ՊՐԱԿՏԻԿԱՆԵՐ (4 կրեդիտ)	
Մանկավարժական պրակտիկա	4
Հետազոտական պրակտիկա	4
Թիմային աշխատանքի պրակտիկում	4
ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ (55 կրեդիտ)	
Գիտական սեմինարներ և աշխատաժողովներ	10
Գիտահետազոտական աշխատանք և ատենախոսության կատարում	45
ԱՏԵՍԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐ (15 կրեդիտ)	
Որակավորման քննություն փիլիսոփայությունից	2
Որակավորման քննություն օտար լեզվից	2
Որակավորման ստուգարք ինֆորմատիկայից	2
Որակավորման քննություն մասնագիտությունից	4
Եզրափակիչ ատեստավորում	5
ԸՆԴԱՄԵՆԸ` 120 կրեդիտ	